

PELJEŠKO POMORSKO DRUŠTVO U OREBIĆIMA ZA VRIJEME NARODNE BORBE U DALMACIJI

(*njegov osnutak, uspon i propast*)

JELKA PERIĆ

I.

Dok su samo brodovi na jedra plovili našim morima, Pelješac je mogao poslužiti kao živi primjer jedne goleme pomorske aktivnosti. Stanovnici njegovih primorskih mjesta: Orebića, Kučišta i drugih znali su, da u momentu, kad je pomorska trgovina u svijetu dobila kapitalistički karakter, takoreći preko noći podignu svoje pomorstvo i svoju mornaricu. Pomorski arhiv Pelješca čuva se danas u Pomorskom muzeju u Dubrovniku s knjigama raznovrsnog pomorskog karaktera: popisima brodova i društvenih akcija, statutima i njihovim preinakama, bilješkama godišnjih bilanca, knjigama protokola i brodskih administracija, kao i odredbama o likvidaciji društva i rasprodaji brodova, svjedočeci kako takmičenje na vanjskim tržištima može da bude uspješno i korisno, ali teško i nestalno.

Pelješčani su se rano dali na more. Ako ne prije, to je svakako Rim, povezavši svoju staru povijest s poluotokom Pelješcem u mjestu Stonu i u ostalim mjestima uočio njegovu strategijsku i pomorsku važnost sigurno zbog izlaza na dva mora i obilja žive vode.¹ Ako nam u tome nedostaju točni podaci i za starija vremena, ne znači, da je onda i njegova pomorska aktivnost bila neznatna. Zar je moguće, da bi Iliri i Grci — držeći svoja čvrsta uporišta na otoku Korčuli — ostavili taj poluotok, sebi na dohvat, izvan svoje interesne sfere? Kako je pomorska aktivnost u tome dijelu poluotoka u ranom Sred. vijeku u X. st. došla do izražaja, svjedoči vladavina kneza Mihajla Viščevića, vladara Zahumlja, kneževine pod vrhovništvom Bizanta. Njegovo brodovlje, kojim je zaposio grad Šipont 926. god. na suprotnoj obali italskog poluotoka, moglo je da ima svoje uporište samo u Humskom primorju u Stonu.² Istočnorimsko car-

¹ C. Fisković, Arheološke bilješke sa Pelješca, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku LV, Split 1953.

² Karaman Ljubo, Crkvice sv. Mihajla kod Stona. Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva u Zagrebu, N. S. XV. p 104.

sto, koje je još u IX. pa X. i XI. st. bilo jedina prava, organizirana pomorska sila i potpuna gospodarica mora od Hersona do Sardinije, od Venecije do Malte i Kipra, bez sumnje nije moglo da pusti s vida političko-strategijski važni položaj Stonskog Rata prema Neretvi protiv udara gusara s kopna, da ga ne osigura kakvom stalnom stražarskom flotnom stacijom, gdje je moglo da nastane i kakvo ribarsko i pomorsko naselje.

Kekaumenova priča o zamci, koju je između godina 1043. i 1050. strateg Dubrovnika, Nebizantinac Katakalon Klizomenit spremao protiv starješine *Πρόεδρος* u Zeti i Stonu, vrijedi i kao važna epizoda za pomorstvo Stona u to doba. Vojislav Dukljanin, toparh Stona, zapovjednik nad taborima Dalmacije, imao je, naime, bez sumnje uz hrabre ljude i brze lađe, kad je u jednom mjestu na moru u sredini između okružja strategova i kraja toparhova mogao zaokružiti stratega, svezati mu ruke i noge i odvesti ga svezana sa sinom njegovim i sa svima njegovim pratiocima i brze njegove lađe odvući u Ston.³

Pomorska aktivnost Stonskog rata, zabilježena u XIV. st. u borba-ma između Branivojevića, srpskih pograničnih zapovjednika iz Zahumlja, upravitelja Stonskog rata, Primorja kod Slanoga i Kraja na ušću Neretve i saveznika njihovih, gusara iz Krajine, potakla je bez sumnje Dubrovačku republiku da radi svoje sigurnosti na toj strani zagospodari poluotokom.⁴ Smatrajući Stonski rat vrlo važnom točkom za obranu svoga zemljišta, republika je iskoristila savezništvo s bosanskim banom Kotromanićem, da uime nagrade za posredovanje za mir između Srba i Bosanaca, definitivno dobije Rat u svoje ruke godine 1333.⁵

Od toga se vremena pomorstvo Pelješca razvijalo u okviru Dubrovačke republike, te se s njezinim pomorstvom padajući i rastući, pomaklo sa sjeveroistočne na njegovu jugozapadnu stranu. U tom se dijelu poluotoka već u XIV. i XV. st. od povučenog poljodjelca razvio tip pomorca, koji se sa podanaka brda »Pelješac« iz odlomaka: Podgorja, Stankovića, Nakovnja i dr. spuštao pomalo na more, da ondje gradi svoje kuće i osniva nova sela: Orebić, Kučište, Viganj i dr. i da se sasvim oda pomorstvu.

Utemeljenjem Orebića u XVI. st., pa Kučišta i Vignja koncem istog st. pomorstvo se na Pelješcu sve više razvijalo, da u XVII. st. nastane nova era, od koje datira početak naprednog razvoja pomorstva na Pelješcu. Tad je pomorstvo postalo značajan faktor u ekonomskom jačanju poluotoka i već se tada razvio jedan sloj bogatih pomoraca. Pelješki su brodovi putovali tada do luka u Levantu, talijanskih luka na Jadranu i imali su trgovačke veze s Napuljsko-sicilskom kraljevinom.

Imena peljeških pomoraca zabilježena u dokumentima knjiga Dubrovačkog arhiva dokazuju, da su u prvoj polovici 17. st. Pelješčani, pretežno s galeonima, vrlo aktivno sudjelovali u pomorskoj trgovini Dubrovačke

³ Kekaumen se koristi — pričom, da bi bizantskom vojvodi (strategu) dao upute, kako da se čuva, da ga neprijatelj ne zavede i ne upropasti. Ljetopis popa Dukljanina, Ferdo Šišić, Beograd—Zagreb, str. 463 (Srp. kr. akad. Zaklad. Tisk. Nar. nov. 1928.).

⁴ Vladimir Taljeran, Zrnca za povijest Stona, Dubrovnik. 1935. p. 25—26.

⁵ Ibidem, 31—39.

republike. Svoje su brodove gradili tad na škveru u Gružu ili na Korčuli.⁶

Po tablici zapisanih brodova od god. 1668. vidi se, koliko su Pelješčani sudjelovali u plovidbi iznad granica Dubrovačke republike u drugoj polovici XVII. st. U njoj je zabilježeno: 16 pataka, 1 tartana, 1 marsilijana, 2 nave, 1 fregata, 2 fregaduna, 1 saica (šajka), jedrenjaci od 26,113 kola nosivosti s Pelješčanima kao glavnim vlasnicima. Tu se pobilježeni kapetani i brodovlasnici otiskuju sa svojim jedrenjacima do Venecije i Napuljske kraljevine, sklapajući ugovore s trgovačkim kućama, da opskrbljuju republiku potrebnom robom.

Povoljnu trgovačku konjukturu za neutralnu dubrovačku zastavu u političkoj nestaloženosti XVIII. st. (rat za Španjolsku baštinu, Sjeverni rat i dr.) znali su da iskoriste pelješki brodovi, obnavljajući po primjeru Dubrovčana svoje pomorstvo. Od 12. maja 1744. postojala je odredba Vijeća umoljenih za brodove, koji nisu smjeli ploviti van Kulfa odnosno Jadrana već samo do Sicilije. Radi unapređenja pomorstva zavedena je novom uredbom za navigaciju od mjeseca juna godine 1745. nova ustanova: »Sopra Intendenza della Navigazione dei Nostri Bastimenti«. Mir, koji je neutralna republika uživala uz kratki prekid u godini 1768., dok nije došlo do sukoba između Rusije i Turske, kad je ruska ratna flota pod zapovjedništvom admirala Orlova došla u Sredozemno i Jadransko more, dobro je dolazio i Pelješkim brodovlasnicima, da obnavljaju svoje patente za nacionalnu zastavu i traže nove.

Pelješčani su kroz to vrijeme unaprijedili svoj plovni park tipova: pataka, fregatuna i marsilijana.⁷ U to se doba na Pelješcu razvio dosta jak broj imućnih ljudi, građana, koji su se i društveno i kulturno znatno izdigli iznad ostalog stanovništva. Pelješčani su tad živo učestvovali ne samo u trgovini na Mediteranu, nego su se probijali i na daleka mora.

⁶ Diversa Canc. e 25/202. 1622—1624. p. 39, p. 80—81, p. 169.

Die VIJ Xbris 1622.

a) 1624—1627. 25/203 p. 23.

b) Die 1. januarij 1625. p. 8. p. 91.

c) Za god. 1626. p. 84. p. 55. p. 155.

d) 1627—1629. 206. Die 31 augusti 1627. p. 45. p. 122.

e) Za god. 1629. p. 129, 188.

f) Za god. 1630. p. 70—71. p. 63. p. 110.

g) Za god. 1631. p. 152. p. 187—8.

h) Za god. 1632. p. 38.

i) Za god. 1633. p. 98.

⁷ Consilium Rogatorum od 1737.—1739.

Br. 158. Diem Novem. 1737. fol. 57/8.

Br. 158. fol. 71 Die 31. Julij 1737.

Br. 160. 1741.—1743. Die Jovis 1742. fol. 141.

Ibidem Die Veneris XXIJ fol. 202.

Br. 162. 1745.—46. fol. 93. fol. 83. fol. 75. fol. 206.

Br. 161. 1743.—1744. fol. 58.

Br. 163. 1747.—1748. fol. 117.

Br. 164. 1748.—50. fol. 33. fol. 23. fol. 139.

Br. 165. 1750.—51. fol. 192—195.

Br. 194 1786—87. fol. 206—207.

Br. 196. 1792.—93. fol. 76—78. fol. 75—77. Arh. dub. rep. u Sponzi, Dbk.

Od pada Dubrovačke republike godine 1806. pelješko se pomorstvo odalečivalo pomalo od dubrovačkog, a iza godine 1814. istupilo je sasvim samostalno i zasebno.

Njegov razvojni period, uvjetovan prilikama u trgovini žitaricama, obilježen i nekim zastojima zbog ratova: Prvog krimskog rata od god. 1829., zatim Krimskog rata od godine 1855., zatim Drugog rusko-turskog rata do godine 1877., bilježio je same aktive, koji su potakli pelješke kapitaliste, da svojoj pomorskoj aktivnosti dadu golem zadružni karakter.

U periodu laganog uspona, koja se prati od god. 1808. do 1829. do Prvog rusko-turskog rata, pelješki su brodovi: pulake, brikovi, brigantini i golete, nosivosti od 200—250 t. bili uposleni većinom prijevozom žita iz Odese i luka Azovskog mora u Livorno, Marseille, Španjolsku i Tunis. U toj su periodi neke pomorske familije pelješke osnovale u Carigradu i u većim lukama Sredozemnog mora (Livorno, Marseille), pa i u Londonu svoje banke i podružnice i stvorile su flote svojih jedrenjaka (Cvjetković-Flori, Fisković, Bizaro, Sunji, Kerša i Jerković).

U drugom razdoblju naglog razvoja pelješkog brodarstva veliko je bogatstvo stekla obitelj Mimbelli (Mimbela) sa svojim trgovačkim kućama u Mariupolu i Livornu.⁸ To je bila zlatna epoha za pelješke jedrenjake. Silno bogatstvo peljeških kapetana ogledalo se tada u lijepo izgrađenim kamenim vilama s vrtovima punim cvijeća, oleandera i naranči. U to se doba razvio na Pelješcu poseban tip čovjeka pomorca odanog nekom gospodskom načinu života jedne ograničene sredine. Njima je odgovarao i zaseban tip žene, kapetanske žene, vlasnice brodskih karata, koja je, uvlačeći pokoji importirani elemenat u ruhu, nakitu i kroju, ostvarila onu tipičnu žensku nošnju, punu urbanskih pomodnih elemenata prenesenih iz Marseillea u obliku krinolina.

Vrhunac razvoja doživjelo je pelješko pomorstvo godine 1855. oko 70-tih godina XIX. stoljeća. To je doba razvitka kapitalističke trgovine, kad su prvi parobrodi već prelazili ocean i kad je Austrija — afirmirajući se kao pomorska sila — išla putem kapitalizma, kad su jedrenjaci s engleskim i američkim klipierima doživljavali svoju slavu, primjenjujući princip brzine i veličine u internacionalnom takmičenju.⁹ Sve veća potreba za novim transportnim sredstvima u novootvorenim tržištima u svim dijelovima svijeta, potakla je tada pelješke kapetane, da zbiju svoje redove, da se zajedničkim silama, okupljenim u svome društvu, suprotstave centralizatornoj politici Austrije, koja je znatnim subvencijama — potpomažući parobrodarsko društvo u Trstu (1833. osnovan »Austro-ugarski Lloyd«) štetovala našim brodovlasnicima. U tome je razlog zametku Pelješkog pomorskog društva.

⁸ Vekarić Stijepo, 100 godina peljeških jedrenjaka. Spomen-knjiga nautičke škole u Dubrovniku od god. 1852.—1952.

Jakulić Vicko, Pomorstvo na poluotoku Pelješcu. Jedro Sarajevo, 1916.

⁹ Principles of Sea Power; Admiral Robert B. Carney U. S. Naval Institute.

II.

OSNUTAK PELJEŠKOG POMORSKOG DRUŠTVA U OREBIĆIMA

(*Associazione Marittima di Sabioncello*)

Osnivanju društva pogodovala je i jedinstvena atmosfera nacionalne snošljivosti u mjestu. Narodna borba naime, koja se u duhu carskog patenta od 21. februara 1861. vodila izbornim agitacijama za općinske izbore i dalmatinski sabor u Zadru u borbi između aneksionista Hrvata i Srba s jedne strane i talijanaša, autonomaša s druge, pored još nedovoljno izgrađene političke svijesti, nije još bila posijala mržnju u dalmatinskim općinama, tako da su općinski izbori u godini 1865. na Pelješcu protekli bez nacionalnih trzavica. U općinsko su se vijeće, prema pisanju Narodnog lista, birali istaknuti građani, poznati sa svog patriotizma, bez obzira na njihovu stranačku pripadnost.¹⁰

Da nacionalna podvojenost nije dolazila do izražaja ni u ekonomskogospodarskim ustanovama, svjedoče i izbori uprave Pomorskog društva, kad je dr. Ivan Ivanišević, pristalica autonomne politike, predsjednik općine i predsjednik talijanaškog »Casina« u Orebiću, biran i prvim predsjednikom novog društva. Treba svakako istaknuti, da su autonomaši, protivnici sjedinjenja Dalmacije s Hrvatskom, vodili tad glavnu riječ u upravnom aparatu, u privrednom životu Dalmacije, pa tako i u pomorstvu.¹¹ Možda je ipak bojazan uprave i jednog dijela akcionera — predviđajući skoru mogućnost jedne ozbiljne, razumljive, nacionalne opozicije — nametnula kao moto društvu »Concordia res parvae crescunt« i za imena brodova postavila društvo na tekst biblijske povijesti Starog zavjeta, da bude svim akcionarima pravo.

Temelj svome brodarskom društvu Pelješčani su udarili u Orebićima, u nadi, da će time svoje mjesto otvoriti i jednom kontingentu vanjskih dioničara.

Glavnu inicijativu u tom velikom poduzeću vodio je dr. Ivan Ivanišević, zapravo tvorac te zamisli.

Potaknut primjerom i očevidnom korišću, koja se postizava jačim udruživanjem sila, dr. Ivanišević — kako sam kaže — pozvao je za 10. augusta 1864. sve, koji žele sudjelovati u zadružnom radu.

Izgradnju jednog ili više brodova duge plovidbe, koji bi dali poticaja pomorskoj djelatnosti većine uposlenih žitelja pelješkog sreza najavio je kao bazu novoga društva.

Dionice u ne manjoj visini od 250 for. a. v. imale su biti temelj osnovanom društvu.

Rezultat zasjedanja bio je izbor Promicateljnog komiteta (Il Comitato Promotore), u koji su birani: Ivan Ivanišević, Natale Morena i Antun Bijelić.

¹⁰ Il Nazionale 4. Ottobre 1865. Anno 4. N° 79. Dalla penisola di Sabioncello. (Naučna biblioteka Zadar).

¹¹ Il Nazionale 1. Ottobre 1880. N° 94. I partiti in Dalmazia.

Natale Morena i Antun Bijelić primili su u dužnost, da putuju u Trst i Rijeku radi nabavke dvaju brodova.¹²

Za dva nabavljena broda, koja su se nalazila u izgradnji na brodogradilištu u Trstu 10. januara 1865. godine, imenuju se zapovjednici, a 22. juna t. g., prema § 37. odobrenog statuta, Promicateljni komitet, uz polaganje svih računa dotadašnjeg svog djelovanja, predao je izabranoj upravi od 3 direktora: Ivana Ivaniševića (predsjednik), Natale Morena (blagajnik) i Šimuna Štuka (tajnik) svoju dužnost.¹³

Time je društvo ušlo u redovnu fazu svoga djelovanja kao: »Associazione Marittima di Sabioncello«.

Osnovalo se kao anonimno društvo s dioničkim kapitalom podijeljenim u akcije po 250 for. a. vr. Dioničari su u prvom redu Pelješčani, ali dionice su kupovala i ostala primorska mjesta, pelješki agenti, trgovci i brodovlasnici, koji su živjeli u Carigradu, Cardiffu, Trstu, Livornu, Marseilleu i Mariupolu.¹⁴

Brzi prijelaz oceana parobrodima (Livorno—New York 11 dana) nametao je društvu kao nedogledan cilj razvoj pomorstva duge plovidbe parobrodima (§ 2).

Prvi popisani brodovi godine 1865. bili su: »Adam«, bark od t 534 s posadom od 9 ljudi uz zapovjednika, i »Eva«, kliperbrik od 524 t sagrađeni u Muggi kraj Trsta na brodogradilištu sv. Roka.

Rat, koji su godine 1866. vodile Austrija s jedne strane i Italija i Prusija s druge, nije utjecao na slobodu trgovine, isključivši ratni kontraband, pa premda se u Trstu zapažao manjak izvoznih proizvoda, koji je donekle ograničio kretanje brodova, dividende, koje su se već u prvoj godini isplatile, poticale su društvo na brzo povećanje brodskog parka.¹⁵ Ktome dobre vijesti, koje su se širile u glavnim trgovačkim središtima u Trstu, govorile su u prilog nadama naših pomoraca, da će naša neprekidna trgovina i navigacija za Braziliju i druge zemlje toga smjera, biti po mogućnosti vrlo unosna i isplativa za brodove nevelike tonaže. Za to se istodobno nastojalo da bi uprava bila opunomoćena snabdjeti društvo i brodovima manje tonaže od 500 tona, što je izmjenom § 2 bilo i moguće.¹⁶

Takve i slične vijesti o uspješnoj predstojećoj pomorskoj trgovini podizale su duhove naših armatura, te su se i prijedlozi uprave u generalnim skupštinama prvih godina društvenog opstanka prihvaćali bez ograničenja i u pitanju povećanja brodskog parka. Tako je 26. januara 1867. skupština opunomoćila upravu, da se s tehničkim tršćanskim brodogradilištem Strudthoff sklopi ugovor za izgradnju 3 nova broda.¹⁷ Na gene-

¹² Zapisnici sjednica I Poziv na sjednicu za osnivanje Pelješ. pomor. društva 1864. (4 kom.) Pom. muz. Jug. ak. Dbk.

¹³ Zapisnici sjednica punomoći god. 1865. li 10. Gennaio 1865. N° 10 Pom. Muz. Jug. ak. Dbk.

¹⁴ Statuto del Assoc. Marittima di Sabioncello, anno 1870. Pom. muz. Jug. ak. Dbk.

¹⁵ Copia lettere 1865.—67.

¹⁶ Zapisnici sjednica, punomoći 28. septembra 1867. kom. 33 N° 25.

¹⁷ Zapisnici sjednica itd. god. 1867., julá kom. 5. 10. a. 1867. N° 2.

ralnoj skupštini akcionara od 24 septembra 1867. jednoglasno su prihvaćeni prijedozni uprave za povećanje društvenog kapitala od 500.000 forinti na 1,000.000 forinti, za otvorenje nove emisije akcija za godinu 1868., za modifikaciju § 2 u smislu izgradnje brodova manje tonaže od 500 tona i da se prijeđe na nabavku i izgradnju novih brodova, kojih broj će zavistiti o supotpisivanju akcija,¹⁸ a 14. novembra t. g. uz jedno-dušno prihvaćeni rezultat dividende od forinti 55 po akciji, pozdravljena je i narudžba 4.-og društvenog broda.¹⁹ Iste je godine skupština odobrila i izgradnju jedne prizemne zgrade s dvoranom za vijećanje i uredovnim prostorijama.²⁰

Godine 1868. svršavao je upravi s predsjednikom Ivaniševićem propisni prvi trijenij poslovanja. Izbori, koji su se održali 22. jula 1868. ispali su tako, da su apsolutnu većinu glasova pobrali Ivan Ivanišević kao predsjednik, Natale Morena kao tajnik, a Matija Orebić kao blagajnik.²¹

III.

POČECI TRVENJA U DRUŠTVU — RAD UPRAVE OD II. TRIJENIJA OD GODINE 1868. DO GODINE 1870.

Rad uprave za tih prvih godina društvenog života, dok je društvo napredovalo, dok su rezultate prvih bilanca mnogi pripisivali u zaslugu direktora, lako je lomila inicijativa još neorganiziranih nacionalnih domaćih akcionara postizavajući svoju apsolutnu većinu u skupštinama punomoćima stranih akcionara.²² Ali već u prvom zasjedanju generalne skupštine II. trijenija bilo je jasno, da se svrstavaju i redovi politički osviještenih akcionara, da bi upotrebom zdrave kontrole obuzdavali samovolju nenacionalne uprave, navikle, da se svaki njezin prijedlog jednoglasno prihvaća. Protivuprijedlozima, iz kojih je izbijalo nepovjerenje prema upravi, pomučivala se pomalo i atmosfera dosadašnje jednoglasnosti. Uvod u novu taktiku obilježen je stavom Krista Jerkovića, koji je protiv prijedloga predsjednika, iznesenog u skupštini od 20. augusta godine 1868. u pitanju (§ 3) o povećanju kapitala od 1,000.000 na 2,000.000 forinti, postavio svoj veto, tražeći, da se odabere odbor od 5 lica — isključivši članove uprave — koji bi najprije pregledao statut, a zatim iznio svoj prijedlog na idućoj generalnoj skupštini. Zatim je nakon prihvaćenog prijedloga uprave predsjednik uvrijeđen u svom ponosu, okrstivši stav Jerkovićeve kao nisku uvredu nanesenu upravi —

¹⁸ Zapisnici sjednica 1. svibnja N° 885.

¹⁹ Zapisnici sjednica Orebić 14. novembra 1867.

²⁰ Zapisnici sjednica N° 48, Orebić li 25. aprile 1868. Sve u Pom. muz. Jug. ak. Dbk.

²¹ Zapisnici sjednica itd. god. 1868. N° 58. Pom. muz. Jug. ak. Dbk.

²² Br. 70 Narodni list od 8. septembra 1880. (Nauč. bibl. Zad.).

zaskočio govornika Josipa Bijelića, kad je ovaj tražio, da se modifikacija § 30 postavi na dnevni red prije ostalih, motivacijom, da time razvlači raspravljajanje i raspustio skupštinu.²³

U ponovnoj bici, koja se odigravala na skupštini 27. septembra 1868. između predsjednika i Jerkovića (o povećanju kapitala) pobijedio je, doduše, predsjednik, ali da je sjeme razdora bilo dobro posijano, bilo je očito i iz potonjeg prijedloga predsjednika, koji je tražio, da se Antunu Bjelovučiću iz Janjine oduzme zapovjedništvo broda zbog nedostojnog ponašanja prema upravi i društvu, koje da je ponašanje svima poznato. Da je opozicija već kompaktna, dokazali su: Kristo Fisković, Kristo Jerković i Sunji Ivan, koji su izjavili, da se ustežu od glasanja.²⁴

Komešanje među akcionarima došlo je brzo nakon toga u javnost, kad je u br. 37 lista »Il Nazionale« jedan akcionar u obliku pitanja pozvao na odgovornost upravu, što nije u javnoj štampi objavila: »kada i gdje su kupljeni društveni brodovi, nije navela njihovu cijenu i nije prikazala račune, kako se upravlja fondom za odštete«. Uprava je na to svojim javnim pismom od 14. maja 1869., naznačivši brodogradilišta, na kojima je bilo izgrađeno 19 društvenih brodova, opravdala svoju neispravnost time, što svaki pojedini akcionar može, ako sumnja, da prilikom svake generalne skupštine dobije točan uvid u sve poslovanje.²⁵

Revizija o računima, koji su se odnosili na izgradnju brodova: Sara, Seth, Enos, Cainan, Malaleel, Jared, Cam, Sem, Henoch, Matuzalem, Lamech, Noé, kao i o računima, koji su se odnosili na zgradu direkcije, provedena je 25. jula 1869.²⁶

Ujedno se s pojačavanjem broskog parka uprava spremala da stari statut od godine 1865., pun praznina i dovoljan u svome zametku za uže granice pomorske aktivnosti, zamijeni novim statutom, koji bi, adaptiran na pojačani broski park, osposobio društvo, da uđe u novu eru navigacije, koja će i pelješkim brodovima otvoriti nova mora.

Projekt, pretresan najprije u privatnom vijećanju između uprave i nekoliko akcionara, iznesen je i odobren na skupštini od 2. oktobra 1869. U njemu je istaknuta spremnost uprave, da osposobi društvo da postepeno prijeđe s navigacije duge plovidbe brodovima na jedra i na onu parobrodima (§ 2). Zavedenje »Inspektionog vijeća« (Capitolo terzo) imalo je svrhu da pojača povjerenje akcionara prema upravi, izgradnja pak vlastitog brodogradilišta na pelješkoj rivijeri (§ 2) smanjila bi, po mišljenju uprave, troškove, koji idu za reparacije i izgradnju društvenih brodova na stranim brodogradilištima.

U smislu takvih objašnjenja istupio je predsjednik pred skupštinu akcionara 16. oktobra 1869. te je u svome govoru, rječitošću, koja mu je bila prirodna, prikazao djelovanje uprave od Promicateljnoga odbora

²³ Zapisnici sjednica, punomoći itd. god. 1868. No 201/a. 1868. 20. agosto 68. (Pom. muz. Jug. ak. Dbk.).

²⁴ Zapisnici sjednica, punomoći itd. god. 1868. N° 205/1868. Alleg. N° 3 27. septem. 1868.

²⁵ Zapisnici sjednica itd. 1869. (45 kom.) 14. maja 1869. N° 29.

²⁶ Zapisnici sjednica itd. N° 49. 25. jula 1869. (Rapporto).

Sve Pom. muz. Jug. ak. Dbk.

do 4-tog bilanca iznesenog skupštini i konstatirao, da u kratkom roku od samo 4 godine aktivnost bilanca iznosi 14 brodova prvog razreda, koji će sa drugih 6, još u izgradnji, kompletirati flotilu pelješkog društva u cifri od 20 brodova. Čista dividenda glasila je 42.¹⁰ for. po akciji. Četvrti je bilanc po običaju prihvaćen jednoglasno.²⁷

Novi je statut odobren od Min. unut. poslova 21. februara 1870. i uveden u praksu 9. augusta iste godine.²⁸

Godine 1870. društvo je bilo na vrhuncu svoje aktivnosti, razvojna crta pelješkog pomorstva neopaženo je rasla i s aktivnošću i s dobitkom, dostigavši te godine svoj vrhunac čistim dobitkom od 206.586 forinti.

Vodeći računa o brodograditeljskoj tehnici, koja je, rapidno napredujući izgradnjom brodova što većeg prostora i što veće brzine, postizala uštedu na prijevozu robe, uprava se — imajući u vidu trgovinu s Indijama, putovanja za New York i luke Sjeverne Amerike —, dala na izgradnju novih brodova, većinom velike nosivosti, čime bi flotila dosegla cifru od 27. brodova, klasificiranih zvijezdom univerzalnog biroa u Parizu.

Pelješki su jedrenjaci plovili sad svim morima prevozeći robu, kako im se pružala prilika. Na relaciji Odesa—Engleska izmjenjivalo se žito i ugljen. Na onoj Batavia—New York brodovi su se zaustavljali na Javi, Sumatri, Bostonu, Baltimoru i Philadelphiji, ili su plovili pravcem Falmouth—Engleske luke, ili pravcem za luke kontinenta, natovareni šećerom. U New York su prevozili pamuk. Odatle i iz luka Meksičkog zaliva Pensacole, Mobile i drugih luka, izvozili su drvo. Iz Sicilije i Engleske vozila se sol za U. S. A.

Za 3-ći oktobra godine 1870. urečeni su izbori za zastupnika Korčule i Pelješca s nosiocem liste dr. Ivanom Ivaniševićem, koji je bio izabran. Koliko su politička zbivanja i borbe između narodnjaka i autonomaša imala odražaja i na društvene i lične odnose između uprave i akcionara, pripadnika narodne stranke, dokazuje vanredna skupština, koju je uprava, — kako sam predsjednik kaže — spontano sazvala za 4. oktobra t. g., da prikaže razloge svoga brisanja sa liste kandidata za privremene predbilježene kapetane Mratovića i Jasprica iz Janjine. Brisanje je bilo najavljeno baš jedan dan poslije održanih izbora.

Predsjednik Ivanišević tvrdio je u prilog svoje nepristranosti, da su se Mratović i Jasprica deklarirali autonomašima i u tome smislu pače i radili prilikom zadnjeg izbora u njegovu korist, drugi su, pristaše obaju kapetana, smatrali, da se uprava njihovim zapostavljanjem njima htjela osvetiti kao pripadnicima narodne stranke.²⁹

²⁷ Zapisnici sjednica 1869. 45 kom. N° 68. Protocollo e Copia lettere 1868—69 17. febr. 1869. p. 146—148.

²⁸ Statuto dell'Assoc. Marit. di Sabioncello, Anno 1870. Sve Pom. muz. Jug. ak. Dbk.

²⁹ Zapisnici sjednica, pozivi itd. god. 1870. 13/32 (kom. 34) N° 153. 1°. Pom. muz. Jug. ak. Dbk.

Kad je nakon svog pročitanoeg ekspozea uzeo riječ G. Botteri, advokat u Orebiću, te izrazio svoje zadovoljstvo s predsjednikovim obrazloženjem i zbog sveopće potrebe generalnog povjerenja zatražio, da se djelovanje uprave kao pohvalno i nesebično odobri generalnim glasanjem skupštine, prijedlog je prihvaćen sa 362 glasa protiv 3, među kojima su i glasovi Jasprice i Mratovića.³⁰

I široka je javnost saznala za taj društveno-politički incident, kad je br. 82 lista »Nazionale« od 5. oktobra u Zadru u prilog brisanih kapetana objelodanio jednu anonimnu izjavu iz Orebića s tvrdnjom, da je kongres društva odredio, da se Jasprica i Mratović predbilježe kao provizorni zapovjednici društvenih brodova. Uprava je u svome pismu na redakciju od 15. oktobra, smatrajući uprkos anonimnosti izjave, da je ona napisana za račun Jasprice i Mratovića, spomenutu tvrdnju odbila kao krivu.³¹

Istodobno je u svom uskom krugu uprava izgrađivala i plan jedne skore pomorske aktivnosti velikih razmjera. Zanesena je primjerom Vel. Britanije, koja je uprkos bogatstvu u željezu, puna industrijskih postrojenja, prebogata kapitalom, parobrodima prevozila tek 1/10 tereta jedrenjaka. Uvjerena je, da će navigacija jedrenjaka, opremljena za dugu plovidbu predstavljati i dalje grandioznu djelatnost velike koristi i da će se uz parobrodarsku izgradnju razvijati i izgradnja jedrenjaka, za upotrebu u svoje svrhe, prema morima, kojima će ploviti i teretu, koji će nositi. Povodi se i za primjerom Italije, osobito Genove, gdje je pomorstvo bilo silno ojačalo.

Računajući dakle na poseban teren, povjeren pojedinoj vrsti brodova, uprava je odredila, da oslonom na pomenuti § 2 nastavi izgradnju jedrenjaka do broja 30, većinom velike tonaže ukupne nosivosti registrirane tonaže austrij. od 21.272 tone sa kapitalom od 2,500.000 forinti a. vr. i da se zatim na tome zaustavi.

IV.

OJAČALA OPOZICIJA OTEŠČAVA SAMOVOLJNI RAD AUTONOMAŠKE UPRAVE

U tome je međuvremenu javnost s velikim interesom pratila stalnu užurbanost za izgradnju parobroda. Znajući, da se i Dubrovnik sprema, da se dade na tu vrstu navigacije, uprava nije htjela da Pelješko društvo, koje je bilo prvo pomorsko društvo za navigaciju na jedra u našim stranama, bude sada u drugom redu u borbi za parobrode, to više, što je bilo i prvo, koje je dalo inicijativu za tu vrstu navigacije u samom statutu (§ 2). Osim toga je na početku godine 1869. naredila kapetanu G.

³⁰ Zapisnici sjednica i pozivi itd. god. 1870. N° 150. 7. 7.

³¹ Zapisnici sjednica i pozivi itd. N° 156.
(Sve Pom. muz. Jug. ak. Dbk.).

Radimiru, da na povratku iz New Yorka obiđe glavna brodogradilišta Clyde-a i Tayna i sakupi potrebne podatke, na osnovu kojih bi se dala s najvećom brzinom na izgradnju parobroda. Ali da uzmogne izdržati nove izgradnje u Trstu, gdje su se izgrađivala tri broda: *Rachelle* i *Lea* od 1.000 t i *Jakob* od 720 t i nove izgradnje parobroda, uprava je morala da do rasprodaje akcija učini dug od 200.000 forinti isplativih u roku od 2 godine uz određeni dobitak.³² Da bi bolje koordinirala stvar i slijedila projektiranu liniju, odlučila je odmah da objavi otvorenje sedme emisije akcija, iznos, koji bi se upotrebio izričito na konstrukciju parobroda. Kapitalom za to određenim u iznosu od 1,000.000 forinti a. vr. smatrala je, da bi se moglo nabaviti 4 do 5 parobroda.³³

Tim nadama vođena uprava je izišla pred skupštinu akcionara, održanu 14. jula 1871. kao tumač svih unaprijed navedenih pretpostavki, istaknuvši svoju odluku, da se kuražom, vjerom i razborom dade na konstrukciju parobroda ne manje nosivosti od 1.500 t, te da vjerujući u potporu javnosti otvori sedmu emisiju od 4.000 akcija od 250 forinti po akciji isplativih do 1. septembra 1872.³⁴

Uprava je u svome zanosu takoreći gledala, kako parobrodi društveni sijeku svjetska mora, a opozicija je tražila zgodne škarre, da joj podreže krila.

Da je toliko užurbanost u povećanju broskog parka opozicija smatrala pretjeranom, dokazala je iduća skupština održana 30. decembra iste godine, na kojoj se imao da iznese šesti bilans periode društvenog rada od 10. septembra 1870. do 3 augusta 1871. To je bilo baš u vrijeme, kad se politički život u Dalmaciji odvijao u borbama velikih razmjera između autonomaša i aneksionista, koji su 1870. prvi put u saboru dobili većinu. Slavenski blok (Hrvati i Srbi) i »Slavi« (kako ih je nazivao Ivanišević) bio je još uvijek kompaktan, boreći se za jedan cilj, za uniju s trojednom kraljevinom.³⁵

Osviješteni u narodnoj borbi Pelješčani, pristalice narodnog pokreta, nijesu mogli naći zgodnije mjesto za političko nacionalno izjvljavanje, do u općini i u pomorskom društvu. Prvi udar jačih razmjera i jasnog cilja, najavljen je baš u spomenutoj skupštini, kad su govornici opozicije Eugen Saraka i don Mate Štuk svojim prigovorima i prijedlozima izrazili čisto nepovjerenje prema upravi. Uprava je oboružana punomoćima vanjskih akcionara bila, doduše i sad sigurna u apsolutni prihvrat njezinih prijedloga, ali je bila i svijesna, da je borba započela. Kao prvi govornik opozicije istupio je Eugen Saraka svojim prigovorom što:

1) bilans koji je iznesen na odobrenje, nije ništa zabilježio o izgradnji triju brodova već gotovih u Trstu.

³² Copia lettere N° 9. 27. 6. 71. p. 30—32. B. Luzzato Trieste et 17. jula 71. p. 89—90.

³³ Ibidem, 14. 7. 71. p. 109—111. B. Luzzato, Trieste.

³⁴ Zapisnici sjednica i pozivi i t. d. VII. god. N° 203., 14. jula 1871. (Sve Pom. muz. Jug. ak. Dbk.).

³⁵ Br. 15. Il Nazionale 1. decembra 1880. Br. 94 I partiti in Dalmazia. Nauč. bibl. Zad.

2) nema spomena o troškovima iz partije šķvera.

3) Źurnal blagajne pokazuje formalnih nedostataka, te akcionari ne mogu na prvi pogled da dobiju evidenciju društvenog stanja.

Zbog toga predlaŹe: biranje jednog komiteta, zaduŹenog, da ispita Źesti bilans, izraĊen od Inspektionog vijeća, i svoj izvještaj iznese na idućoj skupštini.

Zbog toga, Źto prijedlog nije imao dovoljno oslona, govornik ga je povukao.

Kao drugi govornik opozicije istupio je don Mate Źtuk. On je protiv nacрта uprave o Prićuvnom fondu (Fondo di Riserva) dao svoj prijedlog, po kojemu bi se: »od svih godišnjih dobitaka obustavljalo 5% od nominalnih vrijednosti akcija. Naćin upotrebe navedenih obustava pripadao bi u kompetenciju generalne skupštine akcionara«.

Prijedlog Źtuka, poduprt i od Ivana Marasovića, voĊe nacionalnog pokreta, dobio je 297 glasova protiv 476. Prijedlog je uprave prihvaćen sa 510 protiv 263 glasa zbog toga, Źto su tri upravitelja (sva tri autonomaa) Ivanišević, Morena i Orebić pristupili sjednici snabdjeveni sa 300 glasova, premda je sam predsjednik, kao akcionar imao samo 21 glas. Tako je umjetno stvorena, nepoŹeljna većina, u momentu, kad se u društvu zapaŹalo opadanje, potakla opoziciju, da budno pazi na rad protivnacionalne uprave. Ta je opozicija nešto kasnije istupila pod imenom »Nezavisni akcionari«.

U toj je skupštini izvršen i izbor za novi trijenij uprave. Ivan Ivanišević, kao ponovni kandidat, dobio je 618 protiv 134 glasa, koje je dobio Antun Mimbeli. Prikazani društveni bilans zabiljeŹio je za akcionare čistih 10 forinti po akciji.

Pri samom završetku sjednice predsjednik je osjetio potrebu, da uvjerala akcionare o svojoj najboljoj namjeri, da radi za unapreĊenje društva, uprkos neprijateljskom stavu manjine nepomirljivih i ambicioznih patriota, koji oteŹavaju rad uprave, zavodeći i vanjske akcionare. Marasovićev zahtjev, postavljen predsjedniku, da se ne nastavi izgradnjom novih brodova, dok se ne isplati dug, kojim je društvo opterećeno, bez sumnje je ciljao i na konstrukciju parobroda.³⁶

Neprijateljski stav opozicije zbog uŹurbanosti uprave u izgradnji brodova, joŹ je jaće akcentuiran na skupštini od 16. decembra 1872. protestnim istupom don Mate Źtuka, koji je traŹio: »Budući da statut ne opunomoćuje upravu da izgraĊuje brodove, kad nema potrebnih fondova, neka se troškovi nepokriti, a izdani na izgradnju triju brodova

Jakob	for.	104.856 : 79
Lea	„	146.184 : 3
Rachelle	„	147.868 : 57
	for.	398.909 : 39

uraćunaju na teret direktora.

Prijedlog je Źtukov odbijen i tad obićnom većinom sa 340 protiv 277, od kojih je prvih 307 glasova dala direkcija.³⁷ Tom je prilikom Josip

³⁶ Zapisnici sjednica i pozivi i t. d. N° 186. 1871. N° 803, 30. decembra 1871. Pom. muz. Jug. ak. Dbk.

³⁷ Copia lettere 1882. Inclito S. R. Capitanato Distrettuale.

Sunji, zamjenik direktora, vijećnik inspekcije i računski revizor, nakon čitanja predao vladinu komesaru na uredovanje svoj izrađeni memorijal, u kojemu je upozorio na upravljanje i pogreške uprave.³⁸

Na generalnoj skupštini 30. decembra 1873. uprava je sa zadovoljstvom konstatirala, da je flotila dosegla broj 30 i da su dividende isplative sa 23,50 po akciji, t. j. uz 9,40⁰/.³⁹

V.

BRODOGRADILIŠTE

Uprava se, međutim, nije dala smesti, već se puna nade u uspjeh svojga rada, dala sada na ostvarenje svoje zamisli o brodogradilištu.

Prva odlučna riječ u pitanju njegove izgradnje pala je bila još na sjednici Inspektionog vijeća 22. decembra 1870. Radilo se tada o kupnji jednog zemljišta, koje bi odgovaralo potrebama, i to na općinskom terenu »Šupljem Kamenu«. Svoj prijedlog, potkrijepivši razlozima: skupih izgradnja i teške kontrole, za upravu na brodogradilištima Trsta, uprava je istakla, da bi njegovom izgradnjom i brodograditeljski zanat susjednog grada Korčule dobio znatnu podršku. Prihvativši prijedlog predsjednika, Savjet mu je dodao kao savjetnike u stvari kupnje Antuna Bogića i Marka Orebića, ali je ograničio upravu samo na nabavku zemljišta, a odluku za samu izgradnju pridržao je svojoj inicijativi.⁴⁰ Izradivši svoj plan za izgradnju, uprava je bila odlučna da odbije ponudu banke sv. Josipa (Udruga zanatlija, brodogradilišnih radnika, nadglednika korčulanskih brodogradilišta) o upotrebi svih brodogradilišta u njihovu gradu za izgradnju peljeških društvenih brodova, kao i ponudu Općinskog upraviteljstva Korčule za besplatnu upotrebu obale »Porto Pidocchio«,⁴¹ te je uspjela da na glavnoj godišnjoj skupštini akcionara održanoj 21. prosinca 1874. progura svoj prijedlog za opunomoćenje, da se u toku godine 1875. i sukcesivno izgradi na društvenom posjedu »Blace« brodogradilište za izgradnju i reparaciju brodova. Prijedlog je svoj poduprla motivima ekonomije, koji po njezinu mišljenju naveliko govore za njegovu izgradnju u Orebiću to više, što i druga društva pa i privatnici manje važni po broju brodova, nijesu se pokajali, što su izgradili svoja brodogradilišta.

Iako je prijedlog predsjednika prihvaćen sa 368 protiv 71 glasa, u prijedlogu Domenika Foretića izražena je svakako dobra doza nepovjerenja prema upravi, kad je tražio, da se izabere jedan komitet praktičnih lica, koji bi proučio i našao jedno zgodnije mjesto za izgradnju njegovu te svoj izvještaj donio pred iduću skupštinu.

³⁸ Inclito S. R. Capitanato Distrettuale. — kao odgovor nove uprave na tužbu Matije Orebića i drugova od 8. travnja 1882. N° 1300.

³⁹ Zapisnici sjednica, pozivi i t. d. god. 1873.

⁴⁰ VII. Zapisnici sjednica, i pozivi i t. d. god. 1870. 13/32 kom. 34 N° 174/2 12/3.

(Sve Pom. muz. Jug. ak. Dbk.).

⁴¹ Spisi o brodogradilištu 1875—76. Kom. 40 N° 1519 Curzola 8. giugno 1875.

Pošto je njegov prijedlog odbijen sa 380 protiv 59 glasova, Foretić je uložio svoj protest.⁴²

Uprava se dala odmah na njegovo izgrađivanje. U očekivanju posjete cara Franje Josipa I. najavljenog Dalmaciji za 1875. godinu društvo je dobilo privolu da brodogradilište u počast nadvojvode nazovu »Arciduca Rodolfo«.⁴³

U programu svečanosti bila je i inauguracija novog brodogradilišta uz podignuće stupa (impiantare le aste) za novi društveni brod »Rubens«.⁴⁴ Porinućе toga broda sa domaćeg škvera prvoga, a po broju 31-og društvenog barka, izvršeno je ujutro 21. jula godine 1876. uz veliko učešće naroda.⁴⁵

VI.

AKTIVNOST DRUŠTVA OD 1876. GOD. DO 1880. GOD.

Premda je tih godina i istočno pitanje depresivno utjecalo na pomorstvo, te su i pelješki brodovi pravili transakcije uz minimalnu dobit, ipak je na generalnoj skupštini od 15. marta god. 1877. jedanaesti bilans iznio bolji rezultat od predašnjega. Izgradnja barka »Rubens« od tone novog registra 686 stajala je 111.050: 35 forinti. Istodobno je uprava najavila, da se upustila u izgradnju novog barka »Zabulon«, 32-og barka pelješke flotile.⁴⁶

Izgrađivanje novih brodova, baš u doba, kad je zatvorenje Crnog mora zbog Rusko-turskog rata i zabrana izvoza žita iz Rusije nemalo utjecala na prosperitet pomorskog poslovanja uopće, pa nije mimoišla ni Pelješko društvo, poticalo je opoziciju protiv uprave. Likvidacija Mimbellinih brodova i propast kuće braće Mata i Frana Kovačevića sa sjedištem u Mariopolu u Rusiji i Marseilleu u Francuskoj, pa šteta, koju je radi njihove propasti osjetilo nekoliko peljeških obitelji, depresivno je djelovalo na gros domaćih akcionara pelješkog društva.

U tome je međuvremenu politički život u Dalmaciji postajao sve zatrovaniji. U slavenskom bloku, koji je dosada i nakon nastupa Stjepana Ljubiše ostao u početku kompaktan, boreći se za jedan cilj: za uniju s trojednom Kraljevinom, počeli su u daljem razvoju političkog života privatni interesi i oprečni politički pogledi rušiti jedinstvo ove parlamentarne većine u cilju, da se isključi jedamput za uvijek pitanje aneksije

⁴² XII. Zapisnici sjednica, pozivi na iste i t. d. Kom. god. 1874. N° 83 5/13. Protocollo del processo verbale di seduta dell'assoc. Orebic.

⁴³ Protocollo della I. seduta del Comitato di Abbelimento per il ricevimento di Sua Maesta l'Imp. Fr. Giuseppe I. Orebić li 22. marzo 1876.

(Sve Pom. muz. Jug. ak. Dbk.).

⁴⁴ Spisi o brodogradilištu 1875/76 N° 15 i N° 52 et N° 35 10. svibnja 1875.

⁴⁵ Zapisnici sjednica, i t. d. 1876. 18. komada N° 3 Rapporto di consiglio d'Ispezione sulla gestione sociale nel decorso mese e preletto nella seduta di 24. luglio 1876.

⁴⁶ Zapisnici sjednica, predstavke akcionara i t. d. kom. 31. god. 1877. N° 14. 1877.

(Sve Pom. muz. Jug. ak. Dbk.).

Hrvatskoj. Dr. Bajamonti skrajnji iredentista, požurivši se da iskoristi zgodnu priliku u izbornoj borbi za sabor, uspio je, nakon smrti Stjepana Ljubiše, da u zadarskom okrugu poveže Srbe uz kandidata Hrvato-Srba, (po pisanju lista), pristalicu autonomnog političkog programa. U tome je uspjeh pobjede dra. Ivanića nad drom. Klaićem, i u tome je posljedica geneze nove srpske stranke.⁴⁷ Time je posijana i mržnja među jednokrvnu braću. Tim je naš politički život u Dalmaciji ušao u novu fazu i davao poticaja nacionalno osviještenim političarima, da miniraju autonomaše i u upravnom aparatu i u privrednom životu.

Kao tumač sveopće depresije među Pelješćanima istupio je kapetan Sunji, da kao član Inspektionog vijeća i jedan od direktora, dade svoje mišljenje o društvenim prilikama. U svome pismu upućenom upravi 8. marta god. 1877. žali se što je većina spremna, da kao jedna mašina ugađa volji predsjednikovoj, sve njegove prigovore protiv administracije pojedinih kapetana pretvarala u mrtvo slovo. Zbog nekorektno vođene administracije brodova: Adama, Jafeta, Eve i Sare predviđao je teške posljedice za društvo, ako se što prije ne postavi brana i ne otpuste iz službe kapetani, koji ne uživaju povjerenje Inspektionog vijeća. Pismo je završio svojom odrekom na povjerenju mu dužnosti u kontroli administracije pojedinih brodova. Ali prikaz izvještaja o bilansu za god. 1877., koji je zabilježio mizerni aktiv u poslovanju od 6 društvenih brodova: Sara, Jared, Malaleel, Matuzalem, Sem i Lea, potakao ga je, da 15. marta god. 1878. uputi upravi svoj izvještaj, potpisan od svih članova Inspektionog vijeća, tražeći uvide u njihovu administraciju s obzirom na primitke, troškove i pošiljke. Tu su zadaću imala izvršiti 3 izabrana revizora: Ivan Sunji, kapetan Frano Štuk i društveni računski revizor Ivan Brailli. Premda je revizija bila izvršena, prije nego je izrađen bilans za god. 1878., predsjednik je Ivanišević zaobišao, da se provede upoređenje između pošiljaka utvrđenih od revizora i onih, koje su akreditirane u bilansu od 1878., a prikazane godine 1879.⁴⁸

Ipak u nizu dugih godina od svoga osnutka društvo nije imalo do godine 1878. nikakvih gubitaka u brodovima osim nekih »avareja«. S tim su se jače kosnule peljeških pomoraca nesreće pretrpljene u god. 1878., kad je more u dalekom svijetu progutalo iz broja pelješke mornarice 2 vrijedna jedrenjaka: brigškuner »Jafet« i bark »Seth«. Gubitak je bio to teži, što je s Jafetom, koji je putovao iz Glasgowa u Oran, a da o sebi nije dao glasa, poginulo i čitavo osoblje uz kapetana zapovjednika Radošića. »Seth« je od kapetana G. Hadžije bio napušten u oceanu, a kapetan se s osobljem iskrcao, spasivši se pomoću jednog norveškog broda, na englesku obalu.

Tim je gubicima rezervni fond smanjen za forinta 32.222 : 58 a.v.
 (procjena Jafeta) i „ 63.268 : 34
 (procjena Seta) preostali iznos aktivnog rezervnog fonda
 od 104.305 : 70 forinti a. v. iznosio je 8.814 : 76 forinta.

⁴⁷ Br. 19. Il Nazionale 1. XII 1880. Br. 94. Zara. Novembre 1880. I partiti in Dalmazia. Nauč. bibl. Zad.

⁴⁸ Narodni list br. 87 u Zadru 6. studenog 1880. Memoriale cap. Sunji sull'assoziaz. marittima di Sabioncello.

Gubici spomenutih potopljenih brodova izneseni su u generalnoj skupštini akcionara dne 27. marta 1879. Istodobno je izvještaj zabilježio i partiju izvršene izgradnje barka »Zabulon« vrijednog 129.922 : 48 forinti,⁴⁹ radove oko popravka društvenih brodova: Isaka, Rebeke, Nahora, Adama i Seruga⁵⁰ i poduzetu podmaklu izgradnju barka »Jafet II«⁵¹ s nagovještajem predsjednika, da će »pričuvni fond« u predstojećem bilansu biti vrlo ograničen, da bi se mogle izdržati nove nesreće.⁵² Opoziciji je bilo jasno, da godine 1880. društvo ulazi u kritičnu godinu rada jer uprava, koliko god bila samovoljna, nije mogla da ravnodušno i hladno prelazi preko prigovora, koji su imali stvarne podloge. Da je na primjer prigovor o brodogradilištu bio sasvim umjestan, priznala je i sama uprava time, što je nakon izgradnje triju jedrenjaka »Rubensa«, »Zabulona« i »Jafeta II« počela rasprijetom brodogradilišta i opozivom drugih izgradnja. Istodobno je usvojila prijedlog Inspektionog savjeta prihvaćen na sjednici 28. februara 1880., da se otpusti graditelj Antun Vilović. To je bio predznak i likvidacije društva, a da to još nitko nije predviđao.⁵³

Bez sumnje je i prigovor, da je preko mnogih velikih i neobičnih šteta nanesenih društvenim brodovima uprava prelazila bez provjeravanja krivice, potakao sad upravu, da vodi malo o tome računa. Tako je Inspektioni savjet u svojoj sjednici od 30. aprila 1880. oduzeo zapovjedništvo trojici kapetana: Stjepanu Tunjici, zapovjedniku broda »Nahor«, Ivanu Margutiću, kapetanu »Arfaxada« i Josipu Matkoviću, zapovjedniku broda »Can«.⁵⁴ Međutim je Inspektioni savjet još 28. februara 1880. utvrdio, da zbog slabog krcanja i konkurencije parobroda, poslovanje nije imalo nikakvih prihoda.⁵⁵

Teške prilike u kojima se 80-tih godina nalazila trgovačka austrijska mornarica, a koje su se odrazile i na pelješko pomorstvo, potakle su upravu, da preinači neke statute društva, koji su se odnosili na kapital. Te je godine gubitak barka »Serug« pogodio mnoge obitelji pelješke, jer je s barcom poginulo sve osoblje.

Stalna kriza u poslovanju poticala je istodobno i druga pomorska društva na saniranje svojih društvenih prilika. Pelješko se društvo obratilo zato u martu 1880. na upravu dubrovačkog društva, a u maju iste godine na društvo u Bakru,⁵⁶ koje se također bavilo mišlju likvidacije, prouzrokovane krizom pomorske trgovine i tražilo metodu po kojoj bi provelo likvidaciju.⁵⁷

⁴⁹ Registro Costruzioni Navigli dell'Assoziat. Marit. di Sabioncello.

⁵⁰ Carte 250. Costruzione barc Zabulon da 30. ottobre 1876. a 23 sett. 1878. Nauč. bibl. Zadar.

⁵¹ Ibidem, 1. maggio 1878. — 21. novem: 1879. Pom. muz. Jug. ak. Dbk.

⁵² Zapisnici sjednica, pozivi i t. d. kom. 23. god. 1879. N° 19. Pom. muz. Jug. ak. Dbk.

⁵³ N° 84. Il Dalmata Zara 20. ottobre 1880. Nauč. bibl. Zad.

⁵⁴ N° 2 Relacija Inspek. vijeća od 28. aprila 1880.

⁵⁵ Protokoli sjednica, knjiga 100.

⁵⁶ Razni dopisi Hrv. brod. društva u Bakru.

⁵⁶, ⁵⁷ i ⁵⁸ Pom. muz. Jug. ak. Dbk.

⁵⁷ Protokoli sjednica, knjiga 100. Pom. muz. Jug. ak. Dbk.

VII.

SKUPŠTINA AKCIONARA OD 12. AUGUSTA 1880.

NJEZIN PROLOG I EPILOG

Razumije se, da je komešanje uprave spremilo i opoziciju za akciju velikih razmjera. Možda je pretjerano, ako vjerujemo, da je već od god. 1875. Ivan Marasović raspolagao s punomoćima na snopove, koje su tobože, po mišljenju Ivaniševiću, u njegovoj ruci izazvale samo nemir i uzrujanje među akcionarima. Ali da su sad godine 1880. bili jaki za udar, pokazala je vanredna skupština akcionara sazvana za 12. augusta te godine. Skupština je interesantna i zbog svog prologa kao i epiloga, pa nas potiče, da je svestranije zahvatimo. Dnevni red skupštine dan u alternativni: »ili redukcija društvenog kapitala ili raspust društva« poticao je opoziciju, da dobro promisli, prije nego što svome opozicionom stavu dade korisnosni društveni karakter. Prolog se skupštine počeo odvijati dne 2. augusta pismenim putem između Ivaniševića i Marasovića. Koliko su odnosi između uprave i opozicije bili zaoštreni, pokazao je sastanak, održan između Ivaniševića i Marasovića u predvečerje same skupštine. Prkosni ton Ivaniševićev, popraćen primjedbom: »Ja i moj šogor Orebić predstavljamo 2.000 akcija. Vi dakle ne ćete uspjeti. Sutra dižem stup za izgradnju 4-tog broda na škveru«⁵⁸ cementirao je i nepomirljivi stav Marasovića, koji se nije mogao da slomi ni nagovorom dra. Miroševića, kotarskog poglavara u Korčuli, da odustane od ideje komiteta. Marasović je naime spremio, da u ime opozicije u formi komiteta, javno uputi upravi glas nepovjerenja, time, što se predlagalo, da komitet ispita stanje i društvene prilike, da prouči prijedloge uprave i referira u jednoj skoroj skupštini, koliko u toj stvari, toliko i u pitanju revizije statuta. Svoj je prijedlog Marasović motivirao željom, da dobije i on sam objašnjenja, jer su cifre sumarnih bilansa i informacije samog predsjedničkog izvještaja skroz nepotpune, da bi se mogao dobiti jasan pojam o društvenim prilikama i odbacilo ono, što bi u interesu društva bilo potrebno. U ličnoj polemici s Ivaniševićem Marasović je nabacio čak i ideju prijenosa sijela društva iz Orebića nekamo drugamo, ideju, koju je Ivanišević — svrstavši je u rubriku patriotskog delikta — u kasnijoj polemici s njime iskoristio u obranu svog patriotizma.⁵⁹

Opozicija, složna s vodama: Marasovićem, Čovićem, Vidošem, i G. Bijelićem iz Kučišta te Domenikom Foretićem, bila je sporazumna da za sada radi za redukciju kapitala. Marasović i njegovi stigli su u Orebić snabdjeveni s preko 2.000 akcija.

⁵⁸ Narodni list br. 66 god. XIX. 25. augusta. 1880. Dalla penisola di Sabioncello. Nauč. bibl. Zad.

⁵⁹ Br. 76. Narodni list god. XIX. 29. settem. 1880. Scardona. 21. settembre 1880. Nauč. bibl. Zad.

Predsjednik je skrećući pažnju akcionara s realnog stanja društva na suparništvo između pare i jedra, koje po njegovu mišljenju mora da iznese pobjedu — prešao da brani prijedlog dnevnog reda tražeći da se svi dobici podijele među akcionare u razmjeru s akcijama i da se opunomoći uprava, da rasproda one brodove, koji traže skupe popravke, a kapetan G. Sunji je svojim stavom spriječio svaku diskusiju o tome. Sunji je naime spremio za skupštinu svoj poznati memorijal, navodeći sve zlo-upotrebe uprave i one samog predsjednika i tražio, da se taj pročita. Pošto je skupština jednoglasno prihvatila njegov prijedlog, za samog čitanja oduzeta je riječ tajniku Franasoviću. Zbrku koja je nastala zatim pri čitanju brzobjava stiglog Marasoviću iz Trsta od akcionara, koji su tražili, da se brane društveni interesi protiv zloupotrebe uprave, predsjednik je iskoristio, da dogovorno s vladinim komesarom, raspusti skupštinu, posluživši se pravilom statuta, koji je tražio $\frac{4}{5}$ prisutnih članova za prihvatanje bilo koje rezolucije. Tim je skupština odgođena. Pošto se odlučilo, da se u dnevni red nove skupštine unesu još novi prijedlozi dr. Marasovića: revizija statuta, rasprodaja svega materijala i obustava svih novih izgradnja, skupština se razila.⁶⁰

Epilog skupštine širi sada granice samog društva time, što njegove prilike postaju sada predmetom diskusije i javne štampe. Tako je poziv oglašen u Narodnom listu.⁶¹ upozoravao akcionare, da uprava, koja je dosad gledala svoje interese više nego društvene, nastoji, da na svaki način dobije većinu, da bi kao i dosad sačuvala svoj monopol. Zato su se pozivali akcionari, da pristupe skupštini, da bi tako bar djelomično spasili svoje kapitale, kad ne mogu da imaju koristi.

Međutim je i nacionalna opozicija, uzevši u ozbiljan pretres alternativu: »ili reduciranje društvenog kapitala ili eventualno likvidaciju društva«, smatrala i jedan i drugi prijedlog fatalnim po društveni kapital. Da bi zaštitili svoja prava, kao i prava onih akcionara, koji posjedujući od 1 do 3 akcije nemaju aktivnog prava glasa, akcionari Zadra, Šibenika, Skradina i Drniša, održali su skupštinu u Zadru, da se dogovore za jedinstvenu liniju postupka. Na toj su konferenciji izabrali jedan komitet, koji je imao da preuzme inicijativu u interesu društva i da pozove sve akcionare, da koncentriraju svoje glasove i tako spriječe mogućnost raspusta skupštine zbog povrijeđenosti statuta. Budući da se skupština od 12. augusta raspustila zbog slabe većine glasova, pozivali su akcionare, da povjere svoje punomoći jednome od petorice potpisnika komiteta.

Stav je komiteta utvrđen zajedničkom linijom prihvaćenom na pomenutoj konferenciji uz obavezu, da će zajedničkim silama poraditi, da se poboljšaju društvene prilike, da se ne prihvaćaju nikakve nagle odluke,

⁶⁰ 24. Narodni list br. 66 od 15. VIII. 1880. Dalla penisola di Sabioncello. Nauč. bibl. Zad.

⁶¹ Narodni list br. 67 od 28. augusta 1880. i br. 69 od 4. septembra 1880. Nauč. bibl. Zad.

da se provede radikalna reforma društvenog statuta vodeći računa o izmijenjenim sadašnjim prilikama, i da Orebić ostane stalnim sjedištem društva.

U Komitet su izabrani:
Čović Plenković Mihajlo, Drniš
Ivan dr. Marasović, Skradin
Mihajlo Simeone, Zadar
Perlini Josip, Zadar
De Strmić Leopold, Zadar⁶²

Sad je opozicija nezavisnih akcionara budno pazila na predsjednika društva i njegove drugove. Pozivajući se na prijedlog dra. Marasovića o raspreni škvera, anonimni pisac upozorava javnost na živo kretanje na škveru i na prijenos drveta u predsjednikovu kuću te izražava nadu, da će ih valjda gospoda savjetnici Inspekcije sa zamjenikom direktora Franom Štuk znati izvijestiti, koliko je društvo dobilo za veliku množinu drveta prevezenog kolima u kuću predsjednika Ivaniševića i drugova,⁶³ a u dopisu od 17. septembra isti pisac pozivajući se na prednji dopis jamči za istinitost navođenjem i svjedoka.⁶⁴

Sad je predsjednik Ivanišević, odlučivši da javno istupi, otvorenim pismom od 4. septembra pozvao Marasovića kao vođu opozicije, da stupi u kontakt s poštenim i inteligentnim akcionarima, te da ispituju djelovanje društva od njegova osnutka do toga dana.⁶⁵

Malo dana iza toga osvanuo je u Narodnom listu jedan poziv agitationalog karaktera iz Skradina, uperen protiv načelnika Marasovića, najavljen potpisom »*Jedan Srbina*«. U njemu se traži, da se obje stranke, t. j. narodna i autonomna slože i izaberu za načelnika čovjeka, dostojna tog zvanja i dobro viđena, koji bi radio u korist puka i sloge među jednokrvnom braćom bez razlike vjere.⁶⁶

Na navedeno otvoreno pismo dra. Ivaniševića objelodanjeno 11. septembra Marasović je odgovorio svojim otvorenim pismom od 21. septembra usvajajući prijedlog predsjednika, koji je u stvari ponavljao ono isto, što je tražio sam Marasović u skupštini od 12. augusta svojim prijedlogom o imenovanju Komiteta. Odbijajući sve prigovore strančarske prirode, krive insinucije, krivudaste putove, krive pretpostavke, — što je izbijalo po mišljenju Marasovića iz pisma, u kojem ga je Ivanišević oslovio kao vođu opozicije — Marasović se zaustavio na momentima, koji su bacili odgovornost na upravu i samog predsjednika: na brodogradilište, označeno »kao grob društva«, na sastav uprave, na obustavu izgradnje novih brodova, na loše posljedice povjerenja prema upravi, koja je, smatrajući kontrolu suvišnom, privikla predsjednika, da postupa s društvenom stvari kao s obiteljskom, na postupak predsjednika, koji je — uprkos svim zloupotrebama direktora Morene, a koje je i on sam priznao,

⁶² Narodni list br. 70 od 8. septembra 1880.

⁶³ Narodni list br. 71 od 11. septembra 1880.

⁶⁴ Narodni list br. 75 od 28. septembra 1880. Sve Nauč. bibl. Zad.

⁶⁵ Il Dalmata br. 71 11. septembra 1880. Nauč. bibl. Zad.

⁶⁶ Narodni list br. 72 od 15. septembra 1880. Nauč. bibl. Zad.

usprkos molbama njegovih (Maras.) i drugih akcionara, da ga zamijeni s Antunom Bijelićem, poznatim zbog inteligencije i poštovanja — ostavio sve, kako je on htio.⁶⁷

Da je predsjednik Ivanišević glavno težište borbe opozicije svodio na politiku odnosno na strančarsku mržnju, dokazuje drugo pismo na Ivana Marasovića, priopćeno u »Il Dalmata«, u kojemu opoziciju krsti imenom »Slava«, koja hoće da ga zbaci s uprave te da ga zamijeni s novim ljudima i novim sistemima.⁶⁸

Svi prigovori, koje je Marasović navodio u svojim dopisima, u stvari su ponavljali ono isto, što je i kapetan Sunji navodio u svom memorijalu, u kojemu je naveo sve nekorektnosti uprave učinjene od god. 1867. do 1880.⁶⁹

Dok je sudbina društva bila predmetom živih diskusija i podijeljenih shvaćanja među akcionarima, sve veća zategnutost u društvu potakla je kapetana Sunjija, da objelodani svoj memorijal od 12. augusta spremljen za skupštinu, na adresu uprave, prigovarajući joj za to:

a) što je za vrijeme između godine 1866.—70., kad je poslovanje donosilo lijepe dividende, bez promišljanja predavala izgradnju društvenih brodova brodogradilištu u Trstu uz veće cijene, nego što su bile na brodogradilištima: Rijeke, Lošinja, Korčule i Gruža. Nesolidna izgradnja tih brodova zbog male kontrole pri gradnji, štetujući njihovu poslovanju — djelovalo je na padanje akcija društvenih i na tok ukrcavanja;

b) što se u momentu zaostalog poslovanja i protiv volje Inspektionog vijeća dala na izgradnju brodogradilišta u Orebiću, kad je imala na raspolaganju brodogradilište u Korčuli. Tad je raspolagala flotilom od 27 brodova, kad su akcije pale na polovicu prvotnih vrijednosti. Upravu nije trgnuo oprez dubrovačkog pomorskog društva, koje je na poticaj uprave prestalo da gradi brodove na gruškom šķveru, kad se cijena po svakom staju nosivosti digla na 6¹/₄ forinti zato, što je predviđala, da će nastati poteškoće u sklapanju prijevoza jedrenjacima radi velike konkurencije s parobrodima. Kao dokaz slabom poslovanju navodi se u pismu brod »Josip« vlasništva Bijelić iz Kučišta, koji je nakon izgradnje godine 1878. na brodogradilištu na Rijeci uz cijenu od 5¹/₂ forinti po staju bio klasificiran od austrijskog društva »Veritas« i engleskog »Register List«, dok nijedan od skupocjenih peljeških brodova nije bio klasificiran od društva »Register List«;

c) što se nije rukvodila pravilom, po kojemu društva anonimnog karaktera prema odredbi administrativne ustanove, prestaju svojim djelovanjem, kad društveni kapital spadne na polovicu. Pelješko je društvo naprotiv svojim akcijama, koje su vrijedile za polovicu prijašnjih, izgrađivalo brodove po cijeni od 7 forinti po staju. Tako se za tri broda izgrađena na brodogradilištu u Orebiću ukupne nosivosti od 54.000 staja potrošilo 80.000 forinti više, nego što bi se bilo potrošilo za iste brodove, izgrađene u uvjetima barka »Josip« na Rijeci;

d) što je brodogradilište izgrađeno ne samo protiv volje Inspektionog vijeća nego i protiv javnog mišljenja akcionara, i neakcionara, što potvrđuju i javnom štampom;

e) što je volja predsjednika bila najmjerodavniji faktor u društvu po samom sastavu Inspektionog vijeća; i

f) što je uprava nadama i povjerenju drugova odgovarala padanjem vrijednosti društvenih akcija, svedenih na manje od ¹/₃ predašnjih vrijednosti.

⁶⁷ Narodni list br. 76 od 29. septembra 1880.

⁶⁸ Il Dalmata br. 84 od 20. otopre 1880. et Polemika Ivanišević—Marasović 3 kom. l'opposizione slava del Comune 10 vuole giu per sostituilo con uomini e sistemi nuovi.

⁶⁹ Narodni list br. 87 od 6. novembra 1880. sve Nauč. bibl. Zadar.

Da bi se spriječilo dalje propadanje kapitala, Sunji je predložio:

1) da se osnuje Komitet od 7 lica (isključivši članove uprave), pune moći, nezavisan od uprave i Inspektionog vijeća, koji bi po svome nahodjenju pripremio raspust društva, bilo raspodjelom brodova između akcionara prema posjedovanim akcijama, bilo raspodjelom fondova: »štete i pričuve«, nakon odbitaka svih troškova za popravke brodova, kao i ostalih troškova;

2) da se taj Komitet opunomoći, da provede reviziju svih društvenih brodova i svih bilansa od godine 1871. unaprijed.

Teške prilike, s kojima se borilo Pomorsko društvo, poznate su bile i komesaru, koji je prisustvovao spomenutoj raspuštenoj skupštini od 12. augusta. Pod br. 3861 od 20. oktobra memorijal je bio predan poglavarstvu u Korčuli na dalje uredovanje, ali bez rezultata. Međutim je javna štampa, došavši u posjed memorijala 6. i 10. novembra 1880., objavila njegov sadržaj, otkrivši tako režim uprave te upozorivši javnost na potrebe društva, ukazala put, kojim će da ide, da bi se spasilo, što se spasiti dade.⁷⁰

Zatim je uprava na svojoj sjednici od 4. decembra 1880. zaključila, da se za 17. decembra sazove generalna skupština akcionara, da bi se raspravilo pitanje rasprodaje svega materijala, koji se nalazi na društvenom šķveru osim onog, koji bi inače mogao trebati.⁷¹ Time je načeto polagano umiranje društva.

Međutim, kao da se zamršeno klupko samo od sebe počelo odmatati, 30. decembra umire direktor Morena, a u aprilu godine 1881. predsjednik Ivan Ivanišević. Oba su direktora vodila društvo od njegova početka za čitavih 15 godina.

VIII.

NOVA UPRAVA I NJEZINO POSLOVANJE

Smrću direktora samo se sobom nametnulo pitanje izbora nove uprave. Za 25. maja godine 1881. fiksirana je generalna skupština akcionara pod predsjedništvom Josipa Sunjija s dnevnim redom:

1) Izvještaj Inspektionog vijeća o 15.-tom bilansu za god. 1880.

2) Nagrada upravi

3) Opunomoćenje da se akcionarima isplati suvišak »fonda za odštete« (Depremento)

4) Prijedlog o izboru uprave društva prema § 21 starog Statuta

5) Prihvat modifikacija §-a 3, 13, 17, 35 i 58 novog Statuta u smislu brzojava Ministra unut. posl. od 15. marta iste godine N° 460.

Kratku napomenu predsjedatelja o smrti dvaju direktora skupštinari su saslušali ustajanjem.

Na samom početku raspravljanja bilo je jasno, da su vođi opozicije bili savršeno spremni, da vodu navrate na svoj mlin, kako bi daljem društvenom poslovanju dali značajniji karakter. Don Mate Štuk i don Petar Bijelić uspjeli su da za svoje prijedloge dobiju sve skupštinare osim 6 glasoava, kojima je raspolagao Ivan Brailli, jedan od vođa starog autono-

⁷⁰ Narodni list br. 88 od 6. i 10. novembra 1880. Nauč. bibl. Zad.

⁷¹ Zapisnici sjednica, pozivi i t. d. god. 1880. Kom. 27 N° 43 Protocollo di seduta 4. Dicem. 1880. Pom. muz. Jug. ak. Dbk.

maškog kursa i utjecajan u društvenom životu. Ta je podvojenost došla do izražaja kod glasanja za prijedlog don Mate Štuka, da se redosljed dnevnog reda promijeni tako, da 5-ti prijedlog o modifikaciji §§ dođe na prvo mjesto. Ivan Brailli išao je svojim protestom u obranu §-a 41 društvenog Statuta o atribucijama Inspektionog vijeća⁷² za tim, da današnjoj skupštini spriječi svako raspravljanje i da se ona odgodi. Skupština je, poduprta stavom političkog prisutnog vladina delegata kotarskog poglavara Konstantina Galassa odbila njegov prijedlog i prihvatila onaj don Mate Štuka. Ista je podvojenost došla do izražaja u diskusijama ostalih amandmana, u kojima je Brailli sa svojih 6 glasova ostajao u do sljednoj opoziciji.⁷³

Rezultati izbora za novu upravu iznijeli su za predsjednika: Josipa Sunjija sa 687 glasova

za blagajnika: Frana Štuka 696 glasova
 za 3-ćeg direktora: Antuna Bijelića pok. Petra, 648 glasova
 na mjesto vijećnika izabrani su: Josip Bijelić
 Bartul Buntjelić
 Stjepan Štuk
 Juraj Kelendić
 Nikola Tunjica

Na popodnevnom zasjedanju skupština je sa 675 protiv 35 i 15 praznih listića prihvatila prijedlog don Petra Bijelića, koji je glasio: »da se odabere odbor od 5 članova i 2 zamjenika s dužnosti a) da ispituju bilans od god. 1880. b) da ustanove realno stanje društva nakon nekih provedenih rasprodaja, sve uz sudjelovanje uprave i da dadu konkretne prijedloge o današnjem bilansu i dnevnom redu te da što bolje porade u interesu i na korist društva.

U odbor su birani:	Marko Vekarić	659 glasova	
	Matija Vidoš	673	„
	don Petar Bijelić	673	„
	Miho Bijelić	673	„
	don Mate Štuk	673	„
kao zamjenici	Nikola Morena	673	„
	Marko Pederin	673	„

74

Nova je uprava odmah preuzela da s interesom prati pokret armatura u Hrvatskom Primorju (Il Litorale Ungherese) i da nastavi tamo, gdje je stara uprava prestala. U Rijeci je postojao komitet sa zadaćom, da prouči sredstva, kako bi se zaustavila propast, koja je prijetila našoj mornarici. U martu god. 1881. bilo je i Pelješko društvo pozvano, da pošalje potrebne upute, da bi se po prijedlogu austrijskih armatura odabrao jedan komitet za ovaj dio carstva, koji bi s onim na Rijeci odredio modalitete u pitanju općeg interesa i odredio saziv jednog generalnog kongresa austro-ugarskog ili svakog posebno, koji bi separatno zasjedali. Pelješko je društvo u tom pitanju surađivalo u sporazumu s Dubrovačkim predla-

⁷² Statutto dell Assoc. Marit. di Sabioncello Anno 1870. § 41. pod g) deliberare perche sia convocata l'assemblea generale e stabilire gli oggetti da pertrattare.

⁷³ Zapisnici sjednica, pozivi i t. d. god. 1881. Kom. 44 N° 147.

⁷⁴ Zapisnici sjednica, pozivi i t. d. god. 1881. Kom. 44. N° 147. (Sve Pom. muz. Jug. ak. Dbk.).

žući, da se u Kotoru, Dubrovniku, Orebiću, Lošinju i Trstu osnuju pododbori, koji bi unutar svog djelokruga učinili sve, da se izabere centralni komitet na Rijeci, koji bi kao predstavnik kongresa poduzeo sve preliminarnе radove.⁷⁵

I nova je uprava nastavila pregovore u tom predmetu, sazavši 2. juna 1881. sjednicu s armaturima pelješkog kotara, pod predsjedanjem predsjednika Ivana Sunjija. Komitet je u suglasju s komitetom Rijeke i drugih pomorskih centara imao da odredi modalitete i dnevni red za generalni kongres armatura. U komitet od 9 članova izabrani su: Ivan Sunji, F. Štuk, A. Bijelić, F. Kovačević, J. Boglić, St. Fisković, Ivan Braili i Matija Bijelić.⁷⁶

U to je nesreća, koja je stigla 19. jula god. 1881. društveni bark Jafet II, poznat kao cvijet društva, duboko potresla pelješke akcionare. Bark je potonuo 3 milje južno od Holyheada na svome putu iz Pensacole za Liverpool.⁷⁷

IX.

RAD ODBORA PETORICE I NJEGOV IZVJEŠTAJ IZNESEN NA SKUPŠTINI OD 15. MARTA 1882.

Konstituirani odbor Petorice biran na skupštini od 25. maja 1881. izašao je dne 15. marta 1882. pred generalnu skupštinu akcionara, istaknuvši, da je izvještaj, koji iznosi, rezultat iskustva stečenog ozbiljnim proučavanjem društvenog stanja kroz 24 sjednice, održane do današnje skupštine. Izvještaj je bio u biti optužba protiv stare uprave, otpužba oslojnjena na:

I) 15.-ti bilans prikazan na predzadnjoj skupštini, zato, što nije realan, kao što nije realan nijedan predašnji bilans. Na osnovu krivog obračunavanja 15.-ti bilans je zabilježio brutto korist u nemogućim ciframa. Točnijim prikazom krivih i nekorektnih zaračunavanja dosljedno je i konačni rezultat donio skroz krive cifre.

II) Na osnovu fiktivnih računa društvene imovine, koja je na 31. decembra 1879. god. s iznosom od 2,400.970 : 75 spala 31. decembra 1880. na forinta 1,965.781 : 42, što za društveno stanje znači manjak od 216.218. forinti.

III) Manje zaračunatih u nezakonitoj rasprodaji otpadaka na društvenom šķveru i nezaračunatih kamata na kapitale od 1. siječnja do konca godine 1880. u knjigovodstvu, koje predstavljaju manjak od 2.102.99 forinta, stara uprava nije znala opravdati.

Prema tome u rezultatu 15.-og bilansa kako za prihode, tako i za rashode odbor je zabilježio 189.714 : 67 forinti neopravdanih troškova.

IV) Ni način rasprodavanja drveta neupotrebljivog za gradnju, ni utržak zabilježen sa samo 40 para, nije odboru objašnjiv ni točnošću, koja se zahtijeva u javnoj administraciji ni postojanjem jedne uredno vodene blagajničke knjige. Zbog toga odbor odbija, da predloži bilo kakvu nagradu u korist stare uprave, priznaje joj toliko

⁷⁵ Coppia lettere 1881. 11. marta 1881. p. 229 — 16. marta 1881. p. 931 i 13. aprila 1881. p. 972—974.

⁷⁶ Zapisnici sjednica i t. d. N° 147. Protocollo di seduta degli armatori del distretto di Sabioncello tenutosi in Orebić 2. giugno 1881.

(Sve Pom. muz. Jug. ak. Dbk.).

⁷⁷ Zapisnici sjednica 31. I. 1878.—31. X. 1881. Kom. 95. Protocollo del processo di seduta del Consiglio del Ispezione tenutosi Orebić li 10. luglio 1881. Pom. muz. Jug. ak. Dbk.

pravo na 2% od čiste koristi od forinti 27.843 : 73, što znači 556 : 86, koja je korist izašla od 15.-og bilansa.

S obzirom na »prikaz realnog društvenog stanja« odbor je konstatirao, da stanje društvene mornarice prema relacijama, koje su kapetani ponudili, u svojoj cjelini zadovoljava. S obzirom na to, mišljenje je odbora, da bi likvidacija, koju su neki željeli, momentano bila štetna za akcionare, jer bi u sadašnjim kritičnim prilikama rasprodaja tolikih brodova donijela akcionarima velike gubitke.

Obor se nadalje okomio na sistem kaucije. Inspekciono vijeće stare uprave bilo je naime odlučilo, da svaki kapetan, primivši zapovjedništvo jednog broda, ima da deponira u ime kaucije 10 društvenih akcija. Međutim je ustanovio da je samo 5 kapetana dalo svoje akcije u ime te kaucije, a za sve su ostale, djelomično ili sasvim garantirale druge osobe, a među tima kao garant za 15 kapetana sa 124 akcije figurirao je pokojni predsjednik Ivanišević.

Nabrojivši tako nekorektnosti stare uprave odbor je dao svoje prijedloge: I. Škver.

a) Da odbor suglasno s upravom uz cijenu, koju odrede, provede rasprodaju materijala na društvenom škveru putem javne dražbe, oglašene 3 puta u javnoj štampi. Ne uspije li da se provede rasprodaja na taj način, onda se pokušstvo može da proda po cijeni, koja se smatra pogodnom za društvene interese, a društvene nekretnine mogu da se iskoriste na najpogodniji način po društvo; neka izvrši tako potpunu raspremu društvenog škvera u toku god. 1882.

b) Uprava ima pravo da zadrži za upotrebu društvenih brodova sve predmete, za koje odbor suglasno s istom upravom nađe da su u interesu za društvo, da se ne prodaju, a koji u procjeni dosegnu svotu od forinta 5.895 : 54.

II. 15-ti bilans i relativni dnevni red.

a) Odbor daje pravo upravi, da akreditira prijašnjim direktorima 2% od 15-og bilansa od čiste koristi od forinti 27.843 : 78 u iznosu od 566 : 86 i da se odobri isti bilans sa suviškom u blagajni od 6.486 : 87.

b) Uprava će zadužiti prijašnje direktore u korist društva za razliku od forinti 2.901 : 27, koja izlazi od 15-og bilansa predloženog od Inspekcionog vijeća umjesto onoga, koji je prikazao Odbor Petrice.

III. Sigurnost društvenog kapitala i njegova korist.

a) Opunomoćuje se uprava, da podigne od godišnjih ostataka svotu od 35.000 za osiguranje društvenih brodova u smislu § 29 Statuta, koji sada vrijedi, odnosno § 32. revidiranog Statuta.

b) Uprava ima da pokrije redukcije društvene imovine (§ 53) s godišnjim rentama pomoću generalnih popravaka brodova i da podijeli sve preostale koristi akcionarima u razmjeru s njihovim akcijama uništavajući tako naslove fonda »Ođštete i rezervi«.⁷⁸

X.

DALJI RAD NOVE UPRAVE

Na skupštini od 28. marta 1882., na kojoj se iznio 16.-ti bilans od 1. januara do 31. decembra god. 1881., prihvaćen je prijedlog Odbora Petrice, da se dosadašnja 2 fonda, — koja ne odgovaraju više sadašnjim pri-

⁷⁸ Zapisnici sjednica, pozivi na sjednice i t. d. god. 1881.
Aleg. B. 82. Relazione del Comitato eletto dai sig. azionisti dell'Assoc. Marit. di Sab. nela propria radunanza generale dei 25. maggio 1881.
(Pom. muz. Jug. ak. Dbk.).

likama društva — ukinu i da se naprosto osnuje fond za osiguraciju od forinta 35.000 godišnje, da bi se na taj način pripomogli akcionari zbog pretrpljenih nesreća.

Istodobno je ukinuta i kaucija kapetana. Osim toga je prihvaćen prijedlog, da se bezuvjetno iz društvene službe otpusti svaki kapetan, koji bi svojom krivicom nanio štete društvu.⁷⁹

Autonomaška je opozicija s Matom Orebićem i Guranić-Brailijem počela međutim, da minira rad nove uprave. Protiv mjera, koje je nova uprava prihvatila na svojoj skupštini od 28. marta god. 1882., opozicija je uputila na kotarsko poglavarstvo u Korčuli svoju pritužbu (rimostranza) datiranu 8. aprila god. 1882.

Ona je mogla da ima sudbonosni značaj za pelješko društvo, kao i za upravu, jer zbog krivo prikazane vrijednosti društvene imovine, oslovinivši svoju tužbu na članke 240 i 242 Komercijalnog kodeksa i § 25 Carskog patenta od 26. aprila 1852. tražili su — raspust društva. Uprava je na to, pozvana od Kotarskog poglavarstva u Korčuli 8. aprila N° 1304. da dađe društvene dedukcije na svaku pojedinu točku pomenute tužbe — iznijela na skupštini akcionara, održanoj 6. maja godine 1882. nakon pročitane tužbe i svoje gledište na nju. Društvene dedukcije na pojedine točke nakon ozbiljnog pretresa u samoj upravi iznesene su u odgovoru Uprave Kotarskom poglavarstvu. U njemu je Uprava upozorila vlast na manjke u dividendama i na administrativne pogriješke i nekorektnosti učinjene na sveopće nezadovoljstvo akcionara. Pozivajući se na poznati memorijal Sunjiev, dokazala je, da ustanova Pelješkog pomorskog društva, zamišljena u početku svome od dra. Ivana Ivaniševića, bez sumnje nije u toku dugih godina degenerirala, niti su se lijepi rezultati prvih bilansa mogli pripisati u zaslugu direktoru, nego kao što se vidjelo iz protokola skupština, degeneraciju društva prouzrokovala je stara uprava svojim netočnim i nekorektnim upravljanjem tuđom imovinom. Odbijajući od sebe, zbog prekratkog vremena poslovanja, svaku odgovornost radi bilo kojeg konkretnog čina, poduzetog za poboljšanje prilika, uprava svršava svoj odgovor na pritužbu s tvrdnjom, da društvene prilike, kakve su, daju nadu u poboljšanje i otklanjaju opasnost bankrota, jer Pelješko društvo nema nikakvih obaveza prema trećima, na što su rimonstranti željeli upozoriti.⁸⁰

Stalno prateći sva zbivanja bližeg i daljeg pomorstva i česte nesreće, koje su drmale ekonomskim stanjem društva i uzrokovale svaki put nove gubitke u društvenom kapitalu, jako su impresionirale upravu. S obzirom pak na vrijednost društvenih akcija u trgovini, na starost društvenih brodova, na golemo i sve jače prvenstvo parobroda prema jedrenjacima, na žalosnu konstataciju, da se uza sva nastojanja i brigu uprave ne vidi nikakovo osjetljivo poboljšanje, konačno na sve niže realne vrijednosti Pelješke mornarice, Sunji je još uvijek ostajao pri svom mišljenju, izra-

⁷⁹ Knjiga 100. Protokoli sjednica N° 1 (nesređeno) Pom. muz. Jug. ak. Dbk.

⁸⁰ Inclito I. R. Capitanato Distrettuale (dokumenat leteći list u starijem još nesređenom arhivu).

ženom u svom već pomenutom memorijalu (raspust). Dvije pak nesreće, koje su pogodile društvo u toku godine 1882. t. j. gubitak barka »Arfaxad« od tona 635 u vrijednosti 68.526 : 64 forinti 28. oktobra i barka »Cainan« od t. 507 u vrijednosti 41.998 : 95 forinti od 27. decembra, sniživši kapital od 2,300.000 forinti na 1,778.570, potakle su upravu na energične mjere i na jednoglasni prihvrat Sunjijeva prijedloga. Taj je svoj zaključak iznijela na skupštinu od 30. marta 1883. Likvidacija, koja je jednoglasno prihvaćena, imala se provesti na pravičnoj, praktičnoj i zdravoj bazi otuđenja društvenih jedinica, računajući na današnje prilike mornarice na jedra, da bi se tako razboritim odlukama uz jednake terete i prava za sve izvukao kapital, koji još preostaje.⁸¹

XI.

LIKVIDACIJA DRUŠTVA

Likvidacija je povjerena odboru od 9 članova i 3 zamjenika, od kojih petorica sa stalnim boravištem u mjestu.

Osamnaesti bilans društvenog rada od 1. januara do 31. decembra 1883. zabilježio je 22 broda.

U komitet za likvidaciju birani su: G. Sunji, F. S. Štuk, A. P. Bijelić, N. Morena, G. M. Bijelić, G. Boglić, M. Vidoš, M. Vekarić i A. Franašević.⁸²

Rasprodaja društvenih brodova imala se vršiti na bazi legalne procjene uz bilo koju veću cijenu od procjene ili uz nižu od 15% prema nahodjenju komiteta, a u što boljem interesu društva. Od prihvaćene procjene trebalo je računati 6%-tni odbitak na račun propadanja (deperimento). Ovako samo za brodove u havariji ili za one, koji bi trebali velikih reparacija, kao i za brodove, koji ne saobraćaju.

Nekretnine ili bilo koji društveni posjed imao se prodati slobodno na dražbi uz što bolju cijenu nakon oglasa u Orebiću i nakon 3 oglasene objave u »Avvisatore Dalmato« i »Osservatore Triestino«.⁸³

XII.

RASPRODAJA BRODOVA

U augustu godine 1883. odbor je počeo svoje poslovanje sa prodajom škuner brika »Sela«. Neke su brodove kupili Turci, Talijani i Grci, ali glavni kupci bili su sami Pelješčani pokazavši time, da im interes i ljubav za morem nije jenjala.

⁸¹ Knjiga 100 Protokoli sjednica N° 1 (nesređeno u starijem stanju arhiva) Orebich li 30. marzo 1883.

Sve Pom. muz. Jug. ak. Dbk.

⁸² Knjiga 100 N° 1 Orebich li 30. marzo 1883, Pom. muz. Jug. ak. Dbk.

⁸³ a) Libro amministrazione Navigli 1879—80, 82, 83. (Pom. muz. Jug. ak. Dbk. u starijem stanju arhiva) et b) Regolamento di liquidazione dell'Assoc. Marit. di Sab. Orebić. Pom. muz. Jug. ak. Dbk.

Koliko je patriotski i nacionalni osjećaj likvidacionog odbora dolazio do izražaja pri rasprodaji brodova svjedoči poziv, upućen na sve armature, kapetane, posjednike i industrijalce Pelješca, da na javnoj dražbi oglašenoj za 28. juna 1886. uzmu živog učešća u supotpisivanju akcija prilikom prodaje barka »Jafet« od tona 790 procijenjenog na 25.000 forinti a. v. Odbor je želio naime, da osigura svome zavičaju posjed najboljeg barka pelješskog broskog parka. Odaziv je odgovorio nastojanju Komiteta da sami Pelješćani postanu vlasnici toga cvijeta, nekada sjajnog Pelješskog društva. Ukupno su participirale obitelji: Bijelić, Štuk, Morena, Kosović, Kovačević i Foretić.

Od godine 1883. do godine 1889. odbor je proveo likvidaciju kupoprodajnih ugovora za brodove: »Sela«, »Izak«, »Camm«, »Jared«, »Eber«, »Noe«, »Sara«, »Lea«, »Henach«, »Essal«, »Peleg«, »Enos«, »Lameck«, »Metuzalem«, »Rebecca«, Jakob«, »Tare«, »Jafet II.« i »Abraham«.⁸⁴

Polagano umiranje Pelješskog pomorskog društva odigravalo se baš u jeku narodne borbe, kad su u općinskim izborima u Orebiću, održanima 5., 6. i 7. jula 1884. Hrvati pobijedili s Antunom Bogićem kao načelnikom sa 112 protiv 66 glasova, koje su pobrali protivnici pod vodstvom Orebića i Brailla.⁸⁵ Hrvatsku su stranku vodili u Orebiću svećenik Bijelić i župnik Štuk.⁸⁶ Treba spomenuti, da su se općinski izbori u trećem tijelu ponovili 24. i 25. februara 1885. po treći put sve zbog suparništva Orebića i Brailla.⁸⁷

Zadnje opijelo u spomen nekad ponosnog društva održalo se prodajom zemljišta, ograđenog zidom, koje je pripadalo škveru, od dra. Marasovića nazvanom »grob društva«, uz prizemnu kuću na njemu, sagrađenu od kamena i vapna, pokritu krovom sa ciglama, te uz cisternu sadržine od 2000 barila. Te zadnje relikvije otkupili su 16. juna 1886. Antun Franasović pok. Bortola i Marko Vekarić pok. Ante.⁸⁸

15. decembra 1886. održao se kongres akcionara Pelješskog pomorskog društva, na kojemu se imao da prikaže rezultat provedene kontrole društvenih akcija. Taj je prikaz vrlo interesantan za historijat društva, jer on stvarno osvjetljava stav opozicije, pokazujući, da je u obrani društvenih interesa kritika, pojačana nacionalnim pokretom protiv autonomaške uprave, imala svoj »raison d'être«. Zadnji potpis kontrole, izvršene pod strogim nadzorom predsjednika, zabilježio je naime od broja 1 do broja 127 samo 8.857 akcija, zatim pod br. 128 drugih akcija 30, usve 8.837 akcija mjesto 9.200 akcija, koliko je po stvarnom proračunu moralo biti. Zbog manjka od 313 akcija Sunji je odbio da dade svoj pot-

⁸⁴ Svi kupoprodajni ugovori za navedene brodove nalaze se u separatnim pasicama Arhiva Pomorskog muzeja u Dubrovniku.

⁸⁵ Narodni list 13. decembra 1884. broj 94. Nauč. bibl. Zad.

⁸⁶ Ibidem, broj 20. 17. marta 1885.

⁸⁷ Ibidem.

⁸⁸ Leteći listovi u knjizi trošnih korica N° 1888 Pom. muz. Jug. ak. Dubrovnik.

pis na zadnji bilans, zahvalio se na predsjedništvu i nakon toga za zasluge imenovan kotarskim poglavarom u Korčuli.⁸⁹

God. 1888. društvo je prestalo da postoji, a dioničari su se podmirili sa 62 forinta po dionici.

Godine 1891. na koncu knjige, u koju je unesen prikazani proračun, bila je vjerojatno zabilježena godina, u kojoj je likvidacioni komitet svršio svoje djelovanje, jer znamo sigurno po pozivima na vijećanja, da su se njegovi članovi sastajali u god. 1889. baš godine, kad je prodan zadnji brod »Abraham«.⁹⁰ Tako je nekada ponosno brodarsko društvo u Orebiću neslavno zabilježilo svoj završetak.

Iako je kolektivna pomorska aktivnost Pelješčana u obujmu, u kakovu je došla do izražaja u Pelješkom pomorskom društvu, propašću društva prestala, Pelješčani se time nisu odrekli mora. Pomorska se tradicija još uvijek držala starih pomorskih obitelji, koje su pod sam kraj XIX. st. — kad su brodovi na jedra bilježili konac svoje ere u prometnom svijetu — ulagale na morskoj pučini stečeni novac u domaća poduzeća, a djelomice i u dionice parobrodarskih društava.⁹¹ Tako bi pomorske obitelji Bijelića, Brailli, pa Kosović i braće Bjelovučića zbog svoje pomorske trgovačke aktivnosti zavrijedile osobitu pažnju u historiji našeg pomorstva.

S obiteljima braće Iveta, Brigovića, Jerića, Ferri, Cibilića i Belina dolazila je do izražaja pomorska aktivnost Trpnja. Njihovu pomorsku inicijativu pospješivala je bogata pozadina »Župe«, koja im je davala svoje produkte u vinu, ulju i drugome, da ih raznose u Trst, Krf i Italiju, a općina Kuna, izrazito poljodjelska, opskrbljivala je svojim vrsnim mornarima najveći dio pelješkog brodogradnja.

Obitelji Bijelić, Bjelovučić, Brigović, Cibilić, Fisković, Gurić, Hadžija, Iveta, Jerić, Kosović, Krstelj, Kovačević, Kalafatović, Mrčević, Mimbelli, Orhanović, Orebić, Vekarić i Tunjica davale su sve do zadnjih vremena pomorstvu svoj podmladak i svoje iskustvo u vrsnim mornarima kapetanima i upraviteljima obalne plovidbe.⁹²

⁸⁹ Uvezena knjiga Azioni-Cartelle de l'Assoc. Marit. di Sab. da N° 128. Na lijepljenom pipiru na koricama piše: »Interessantissimo. Potpisan Matteo Grossetta. Na koncu knjige kod N° 195 zabilježen datum 8. VII. 1891. Pom. muz. Jug. ak. Dbk.

⁹⁰ Poziv na sjednice god. 1889. Kom. 3 Pomorskog muzeja Jug. akad. Dubrovnik.

⁹¹ Rukopis malog formata pomorski kapetani Bjelovučići u Janjini od 18—20 stranice. (Iz ostavštine Bjelovučića u posjedu autora).

⁹² Radnja je izrađena prema dokumentima, koji su pohranjeni u arhivu Pelješkog pomorskog društva i arhivu Bjelovučića, oboje u Pomorskom muzeju Jugoslavenske akademije u Dubrovniku, zatim u arhivu Dubrovačke republike u Sponzi u Dubrovniku. Osim tih dokumenata koristila sam se i člancima javne štampe onih vremena: »Il Nazionale« poslije »Narodni list« i »Il Dalmata«.

Ktome sam upoređivala i činjenice iznesene za tu periodu društva u našoj historijskoj literaturi navedene pod posebnim brojevima.

Napominjem, da kao kratice za Pomorski muzej Jugoslavenske akademije u Dubrovniku bilježim: Pom. muz. Jug. ak. Dbk; za Arhiv Dubrovačke republike u Sponzi u Dubrovniku kraticom Arh. dub. rep. Sponza Dbk; za Naučnu biblioteku u Zadru kraticom Nauč. bibl. Zad.

Summary

THE PELJEŠAC MARINE SOCIETY AT OREBIĆ DURING THE PEOPLE'S STRUGGLE IN DALMATIA

The author presents in his paper the maritime activities of the Pelješac people from the most ancient times to the present day. He pays particular attention to their maritime activities developed in the »Pelješac Marine Society« at Orebić from 1865-1889, i. e. from the establishment of the Society to its liquidation in connection with the political struggle waged in this time in Dalmatia between the people's party and the autonomists — a struggle that had a strong reflection in the economic life of Dalmatia, in which the autonomists played an all-important rôle. The author has classified his presentation according to the work of the administration into several phases, reviewing the gradual development of the opposition by the people's party against the autonomic administration until its final downfall.

In reviewing the new administration in 1882, the work of the committee for the liquidation of the Society, and the selling out of the ships, the author ends his paper along with a brief review of the maritime activities of the Pelješac people after the downfall of the society.